

Міжнародний досвід свідчить, що КС значною мірою заповнюють вільну нішу на фінансовому ринку. Загалом у понад 100 країнах світу налічується майже 90 тис. фінансово-кооперативних установ, які обслуговують 500 млн. клієнтів. Тільки в США кількість кредитних спілок перебуває у межах 10-12 тис., які об'єднують близько 70 млн. громадян, володіють 360 млрд. дол. США активів, що становить понад 54 % всіх позичкових ресурсів [19, ст. 48]. На сьогодні у Польщі існує 140 тис. кредитних спілок, у активі яких 350 млн. дол. [20, ст. 154]. В Україні діє Національна асоціація кредитних спілок України (НАКСУ), яка забезпечує організований ринок кредитної кооперації. У складі НАКСУ функціонує 121 КС з капіталом 26 млн. грн. у міських організаціях і 10 млн. грн. у сільських [20, ст. 154]. Кредитними спілками, що входять до НАКСУ, щорічно надаються в середньому 15 тис. кредитів, збільшується частка кредитів, які беруться на розвиток приватного підприємництва, зростає кількість кредитів, які надаються на придбання технологічних ліній та нового обладнання, і хоча поки що питома вага останніх становить всього 15-20 % від загальної кількості кредитів, в них задіяно майже 70 % від загального обсягу кредитних ресурсів спілок [21,4].

Отже, зроблений аналіз засвідчує, що в Україні незважаючи на низькі офіційні доходи населення та низький рівень життя переважної його частини, існує значний інвестиційний потенціал домашніх господарств. На сьогодні дуже гостро стоїть проблема як мобілізації вільних коштів, так і спрямування їх в інвестиційне русло. У зв'язку з цим повинні бути використані всі ефективні шляхи її розв'язання, що стане поштовхом до масштабного економічного зростання.

Література

1. **Лисяк Л.В., Шумський В.М.** Реальність потенційних джерел інвестиційної діяльності в Україні// *Фінанси України*. – 2000, № 2.
2. **Економіка України** у січні 2002 року// *Урядовий кур'єр*. – 2001, № 36.
3. **Україна** у цифрах у 2000 році. – К.: Техніка, 2001.
4. **Герасимчук Ю.О.** Внутрішні джерела фінансування української економіки// *Фінанси України*. – 2001, № 4.
5. **Шумський В.М., Діхтерьова В.В.** Формування пенсійного фонду: реальність потенційних джерел// *Фінансова Україна*. – 2001, № 7.
6. **Бучарський Ю. Це** солодке слово "інвестиція"// *Діло*. – 1998. – 16-23 лютого.
7. **Лобанова А.** Проблеми формування ресурсної бази комерційних банків України// *Економіка. Фінанси. Право*. – 2001, № 12.
8. **Клименко Т.** Кредитная деятельность банков Украины// *Экономика Украины*. – 2000, № 3.
9. **Інфляція** в Україні у 2001 році виявилась майже вдвічі меншою, ніж планувалось// *Фінанси України*. – 2002, № 1.
10. **Солтис Я.** Банки України сьогодні// *Вісник НБУ*. – 2000, № 7.
11. **Перзек М.Б.** Банківське кредитування як джерело фінансування інвестиційного процесу// *Фінанси України*. – 2001, № 3.
12. **Кравченко І.** Місцеві фінанси України. – К.: КООТ "Знання". – 1999.
13. **Корнєв В.В.** Розвиток ринку фінансових послуг небанківських посередників// *Економіка і прогнозування*. – 2001, № 3.
14. **Колбун В.** Пенсійна система: нагальні проблеми, напрями реформування, соціально-економічне значення// *Україна: аспекти праці*, – 2001, № 7.
15. **Залтсов О.М.** Державна політика на страховому ринку України// *Фінанси України*. – 2001, № 11. – С. 119.

16. **Субачов І.І., Олійник В.Я., Терещенко Т.С., Заволока Л.О.** Розвиток страхового ринку в Україні як чинник фінансової стабілізації економіки// *Фінанси України*. – 2001, № 5.
17. **Мактагарт Г.** Корпоративні та професійні програми добровільного пенсійного забезпечення// *Україна: аспекти праці*. – 2001, № 2.
18. **Копейкін В.** Шляхи створення добровільної системи недержавного пенсійного забезпечення: проблеми та перспективи// *Україна: аспекти праці*. – 2001, № 3.
19. **Гончаренко В.** Кредитні спілки і кооперативні банки та особливості їх розвитку в Україні// *Вісник НБУ*. – 2000, № 1.
20. **Ларіонова Л.** Ощадно-позичкове товариство. Сокиринці: рік 1871: рік 2001// *Фінанси України*. – 2002, № 2.
21. **Козинєв П.** Кредитні спілки допоможуть державі стати заможнішою// *Вісник кредитних спілок*. – 1999-2000.

УДК 630

Доц. С.С. Дикий, канд. екон. наук – УкрДЛТУ

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ СОБІВАРТОСТІ, ЇЇ РОЛЬ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ МЕХАНІЗМІ

Розглядається економічна сутність собівартості продукції у господарському механізмі. Наведено види собівартості відповідно з економічною природою видатків. Приводяться основні шляхи зниження собівартості.

Ключові слова: Собівартість, показники собівартості, затрати, прибуток.

Doc. S.S. Dykyj – USUFWT

Economics cost price essence, her role in mechanism

Considers an economic unit essence cost in mechanism. Directed the types of cargo in accordance with economic nature. Lead the basic cost price lowering ways.

Собівартість продукції – грошове вираження витрат підприємств, їх поточні видатки на виробництво і реалізацію продукції. В собівартість продукції включається перенесена на даний продукт вартість спожитих засобів виробництва (матеріальні ресурси, які витрачені на виробництво товарної продукції, включаючи затрати, пов'язані з використанням природних ресурсів), частину вартості продукту, створеного необхідною працею, а також деякі елементи чистого доходу суспільства (відрахування на соціальне страхування та ін.). Внаслідок того, що суспільство бере на себе покриття істотної частини затрат щодо відтворення робочої сили за рахунок суспільних фондів споживання, вартість необхідного продукту входить в собівартість продукції тільки в частині, яка відповідає заробітній платні. Таким чином, собівартість продукції, відображаючи відношення між суспільством в цілому і його господарюючими ланками включає в себе елементи, які за своєю природою являють собою даний продукт, і, навпаки, не включає деяких елементів суспільних витрат.

Розрізняють собівартість індивідуальну (собівартість підприємства) та середню галузеву. Відповідно до економічної природи видатків на підприємстві розрізняють видатки, що безпосередньо входять в собівартість продукції (виробнича собівартість) і видатки, пов'язані зі збутом, їх реалізацією продукції, а також адміністративно-господарські та деякі інші видатки. Динаміка

собівартості продукції залежить не тільки від витрат підприємств, але і від змін оптових цін і ставок оплати праці, тому вона може співпадати з динамікою витрат підприємств. Систематичне зниження собівартості продукції є важливим чинником підвищення рентабельності виробництва, збільшення нагромаджень, розширення обсягу виробництва при тих же виробничих ресурсах. Середньогалузева собівартість являє собою базу встановлення оптових цін, тому її зниження, звичайно, відбивається на рівні цих цін та роздрібних цін. Оскільки собівартість продукції становить істотну частину у спільних витрат виробництва, то її зниження безпосередньо веде до підвищення ефективності суспільного виробництва. Зниження собівартості продукції зумовлюється дією основних чинників росту ефективності виробництва – економію сировини, матеріалів, палива, енергії, покращення використання основних фондів і трудових ресурсів.

Основними шляхами зниження собівартості є: ріст продуктивності праці (в результаті чого зменшуються видатки на оплату праці в собівартості одиниці продукції); інтенсифікація використання виробничих потужностей (веде до зниження амортизаційних видатків на одиницю продукції); економія матеріальних ресурсів; скорочення видатків на обслуговування виробництва та управління; ріст якості продукції (в результаті чого зменшуються експлуатаційні видатки у підприємств-споживачів).

Основним чинником зниження затрат на виробництво є науково-технічний прогрес. Показником собівартості є затрати на 1 грн. товарної продукції, які дозволяють співвимірювати ресурси з результатом виробництва – виготовленим продуктом. Темпи зниження затрат на 1 грн. товарної продукції свідчать про рівень господарювання на підприємстві. Собівартість продукції як економічна категорія синтезує в собі якість керівництва підприємством, ступінь внутрішньовиробничого відшкодування вартості, використання науково-технічних досягнень, стан дисципліни праці, результати боротьби з непродуктивними видатками і т.д., тобто собівартість є показником інтенсифікації виробництва.

На наш погляд, неправильним є те, що в багатьох учбових посібниках та методичних вказівках собівартість аналізується тільки як чинник збільшення прибутку. Досвід показав, що прибуток і собівартість не замінюють одне одного, а кожен з них має самостійне значення. Ми дотримуємося цієї думки, що не можна один показник підмінювати іншим. Тільки система показників (без виділення головного, а тим більше введення універсального) може об'єктивно характеризувати різносторонній та складний процес росту ефективності виробництва. Одним з показників оцінки ефективності виробництва на виробничих підприємствах та об'єднаннях необхідно ввести показник затратовіддачі, який дорівнює відношенню обсягу товарної продукції до її повної собівартості. Він виражає суму виготовленої товарної продукції на 1 грн. затрат. Мова йде про те, щоб підвищити віддачу з кожної одиниці матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Ефективність являє собою, таким чином, віддачу від затрат і характеризується досягненням певного ефекту у виконанні заздалегідь поставленої

цілі одержання заданого обсягу продукції при певних затратах на виробництво. При інших рівних умовах ефективність вища, якщо затрати дають більший обсяг продукції або якщо один і той же обсяг одержаний з меншими затратами. Цей показник простий і переконливий, він не вимагає інформації.

Показник затратовіддачі прямо націлений на оцінку виконання плану по кінцевій продукції, тому він досить придатний не тільки для об'єднання в цілому, але і для його структурних підрозділів. Більше того, він може застосовуватися для цехів, дільниць і бригад.

Що стосується показника затрат на гривню товарної продукції, то порівняно з рекомендованим він не орієнтує на досягнення високих кінцевих результатів і не характеризує ефективність затрат. Затрати на гривню товарної продукції вірніше вважати показником не тільки собівартості, але і потенціальною рентабельністю, обчисленим по виготовленій, тобто поки-що не реалізованій товарній продукції, в розрахунку на гривню оптових цін підприємства.

Показники собівартості продукції доводяться, як правило, до самих низових ланок. У цьому зв'язку, на наш погляд, необхідно по-іншому розглянути сферу застосування трьох використовуваних показників собівартості. Від порядку планування цих показників залежить методика їх аналізу.

Відомо, що показник затрат на гривню товарної продукції є загальним, який характеризує результати виконання завдання по зниженню собівартості. Його перевага в тому, що він охоплює весь обсяг товарної продукції, яка виготовляється. Це дає можливість аналізувати і динаміку собівартості продукції. Однак за економічним змістом він більш всього підходить там, де в обсязі виробництва переважає не порівняльна продукція. Якщо питома вага порівняльної продукції вища за не порівняльну, доцільно встановити завдання по зниженню (в процентах до попереднього року) її собівартості. При виготовленні однорідної продукції повинна плануватися собівартість одиниці продукції (наприклад: 1 м³ деревини).

Собівартість продукції як економічний показник економічної ефективності виробництва утворюється і формується під прямим впливом виробничих колективів та суспільства. Якщо вплив трудового колективу на формування собівартості в період її планування та обліку носить безпосередній характер, то вплив суспільства проявляється через рівень цін на засоби виробництва, які використовуються, фонд заробітної плати, централізовані капітальні вкладення, продуктивність праці і т.д.

Показник собівартості продукції, крім використання його в практиці ціноутворення, являє собою невід'ємну ланку в системі відшкодування вартості розрахунку і оперативного керівництва господарством при економічному обґрунтуванні господарських заходів, визначенні економічної ефективності виробництва та капітальних вкладень.

Собівартість продукції окремих підприємств служить грошовою формою частини індивідуальної вартості товару, в основі оптових цін на круглі лісоматеріали повинна знаходитися така собівартість, яка служить грошовою формою вираження основної частини суспільної вартості товару. Цю функ-

цію виконує в цінах промисловості середньогалузева, а в цінах підприємства середньозагальна собівартість. Отже, розрізняють собівартість, як і вартість товару, індивідуальну та суспільну, залежно від того, формою вираження якої вартості (індивідуальної чи суспільної) вона є.

Суспільна собівартість продукції, як і індивідуальна собівартість, є грошовою формою вираження відповідної частини вартості, але вона може і не співпадати зі своїм змістом. Суспільна собівартість, як основа цін на круглі лісоматеріали, може бути достовірною, якщо, по-перше, ціни на засоби виробництва, які використовуються галуззю, обґрунтовані; по-друге, собівартість включає тільки вартість засобів виробництва і вартість продукту для себе; по-третє, налагоджений правильний облік спожитих засобів і затрат праці працівників.

У лісозаготівельній промисловості, як і в інших добувних галузях, суспільно-необхідні затрати праці постійно збільшуються і оптові ціни на круглі лісоматеріали навіть не покривають цих затрат, з'являється все більше кількості збиткових підприємств. Подорожчання собівартості продукції та збитковості виробництва круглих лісоматеріалів відбувається за рахунок збільшення віддалі вивезення деревини, погіршення природно-виробничих умов лісозаготівель, росту умовно-постійних видатків через зниження обсягів вивезення деревини і т.д.

Таким чином, вплив оптових цін на продукцію лісозаготівельної галузі на один з головних показників економічної ефективності виробництва – собівартість, дуже великий. Значний вплив чинять оптові ціни на лісопродукцію, на економічну ефективність виробництва через прибуток та рентабельність.

УДК 330.567.28

Ст. викл. Г.А. Лех; І.В. Стасюк – УкрДЛТУ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ДОХОДІВ СІМЕЙНИХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

Проведено аналіз динаміки та структури формування і використання доходів сімейними господарствами України.

Ключові слова: сімейні господарства, дохід, витрати.

G.A. Lech; I.V. Stasiuk – USUFWT

Peculiarities of the formation and use of the incomes of family households

This article analyses the dynamics and structure of the formation and use of the incomes of family households of Ukraine.

Key words: domestic economy, income of expenditure, house holds.

Проблемам вивчення формування доходів та їх використання відводиться значна роль в економічній науці. З одного боку, достатній рівень заробітної плати є стимулом до праці і чинником економічного зростання, а з іншого боку, доходи населення визначають рівень споживання, а отже і рі-

вень сукупних видатків та обсяг заощаджень, які є джерелом інвестиційних ресурсів.

Головну роль у сукупному доході сімейного господарства відіграють грошові доходи, які формуються за рахунок оплати праці, доходів від трансфертних платежів (соціальних допомог, пенсій, стипендій тощо), грошових надходжень від продажу товарів сільського господарства, підприємницької діяльності, власності тощо.

Важливою ознакою негативних тенденцій формування доходів населення України є скорочення в структурі доходів сімейних господарств оплати праці. Так, якщо в 1970 році оплата праці в грошових доходах населення становила 81 %, в 1980 році – 76 % [1, ст. 21], в 1990 році – 71 % [2, ст. 407], то 1995 році – вже 59 %, а в 2000 році – 48,9 % (див. табл. 1).

У зв'язку з цим, зростає вага соціальних трансфертів та доходів від інших видів діяльності. Якщо ріст частки виплат допомог є негативною тенденцією, оскільки зумовлює додаткове навантаження на державний бюджет, то зростання інших доходів (дивідендів, доходів від підприємницької діяльності, відсоток на вклади в банках тощо) можна вважати позитивним явищем. Що ж стосується надходжень від продажу товарів сільського виробництва, то їх вага в структурі грошових доходів зменшилась 4,3 % в 1995 році до 3 % в 1997 році, а потім зросла з 3,6 % – в 1998 році до 5,2 % – у 2000 році.

Табл. 1. Структура грошових доходів, %

Назви показників	Роки					
	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Грошові доходи, в т.ч.:	100	100	100	100	100	100
оплата праці	59,0	58,8	51,1	48,2	49,6	48,9
надходження від продажу товарів с/г-ва	4,3	4,6	3,0	3,6	4,6	5,2
пенсії, допомоги та стипендії	19,5	24,5	25,0	23,4	23,8	20,9
інші доходи	17,2	12,1	20,9	24,8	22,0	25,0

Примітка: розраховано на основі даних статистичного щорічника України за 1999 рік... – С. 408; Україна в цифрах у 2000 році... – С. 197.

Дещо іншою є структура доходів сільських сімейних господарств, джерелами яких є доходи від ОПГ, натуроплата, яку одержують у сільгоспідприємствах, пенсія, зарплата в грошовій формі, доходи від здачі в оренду, доходи від різноманітних послуг тощо.

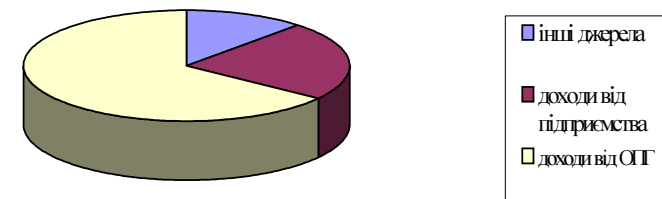

Рис. 1. Структура доходів сільських домогосподарств у 2000 році (оцінка членів домогосподарства) [3, ст. 129]